

ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ, ΦΑΣΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ: ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να συμβάλλουμε στη διάλυση της σύγχυσης που βασιλεύει γύρω από τους όρους φασισμός, ολοκληρωτισμός και σπανιότερα ναζισμός. Χρειάζεται όμως να σημειώσουμε από την αρχή πως συνήθως η σύγχυση στη χρήση αυτών των όρων δεν είναι άμοιρη πολιτικών σκοπιμοτήτων. Για να το δείξουμε αυτό είναι απαραίτητη λίγη γενεαλογία.

Ο όρος ολοκληρωτισμός που συνήθως, λανθασμένα, θεωρείται ψυχροπολεμικό κατασκευάσμα, πρωτοεμφανίζεται τη δεκαετία του '20.

Επινοήθηκε στην Ιταλία το 1923 από αντιφασίστες για να περιγράψει αρνητικά το φασισμό, αλλά γρήγορα τον οικειοποιήθηκε ο Μουσολίνι κάνοντας λόγο για την «άγρια ολοκληρωτική θέληση» του κινήματός του, που είχε γίνει πλέον καθεστώς. Στη συνέχεια, ο Τζεντίλε, ο κύριος ιδεολόγος του ιταλικού φασισμού, θα του προσδώσει μια πιο κρατικιστική χροιά χρησιμοποιώντας τον ως συνώνυμο του πανταχού παρόντος κράτους που τείνει να υπερβεί τη διαίρεση κράτους-κοινωνίας που χαρακτηρίζει τις «αδύναμες» πλουραλιστικές δημοκρατίες. Το κράτος αυτό είναι το φασιστικό κράτος, που για τους ιδεολόγους του δεν είναι πια ένα καπιταλιστικό αλλά ένα (λαϊκό, στην περίπτωση του ναζισμού) κράτος, οργανωμένο σύμφωνα με μια αυστηρή ιεραρχία λειτουργιών, η οποία απορροφά πλήρως την κοινωνία των πολιτών. Σύμφωνα με τον Μουσολίνι, «τα πάντα μέσα στο κράτος, τίποτα έξω από το κράτος, τίποτα εναντίον του κράτους». Στη Γερμανία την ίδια περίοδο είχε επίσης τη διπλή αυτή έννοια: ο Έρνστ Γιούνγκερ μιλούσε για «ολοκληρωτικό πόλεμο» και «ολοκληρωτική κινητοποίηση» και ο Καρλ Σμιτ, καθώς ανέπτυξε την έννοια της «πολιτικής της ισχύος» που βασίζεται στη σχέση φίλου-εχθρού, αντιπαρέθετε την «ολοκληρωτική κατάσταση ταύτισης κράτους και κοινωνίας» στο φιλελεύθερο πλουραλιστικό κράτος, με την πρώτη να θεωρείται ως η ιστορική αντίθεση του δεύτερου. Ο ναζισμός ακολούθως ενσωμάτωσε τον όρο (και με τις δύο του έννοιες, την «κινηματική» και την κρατικιστική), στο θεωρητικό του οπλοστάσιο, τονίζοντας, ακόμα περισσότερο από τον ιταλικό φασισμό, τη βουλησιαρχική αντίληψη ότι το κράτος αποτελεί την ενσάρκωση της θέλησης του Ηγέτη.

Η θεωρία του ολοκληρωτισμού, ως εργαλείο περιγραφής και ανάλυσης όχι μόνο του ναζισμού και του φασισμού αλλά και του σταλινισμού, άρχισε ν' αποκτά στέρεη βάση την περίοδο πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, κυρίως στους κόλπους της ρωσικής και της γερmano-ολλανδικής κομμουν-

νιστικής αριστεράς (των συμβουλευτικών κομμουνιστών, όπως είναι ευρύτερα γνωστοί). Στη θεωρία της γερμανο-ολλανδικής κομμουνιστικής αριστεράς, η κριτική του ολοκληρωτισμού αποτελούσε τον πυρήνα της ανάλυσής της για την τραγική ήττα του παλιού εργατικού κινήματος. Για τον Όττο Ρύλε, «η ολοκληρωτική κρατική τάξη πραγμάτων που βρίσκει την αποθέωσή της στο σύστημα της δικτατορίας» ήταν η πολιτική έκφραση της παγκόσμιας τάσης προς τον **κρατικό καπιταλισμό**, που κυρίως αναπτύχθηκε στη μπολσεβίκικη Ρωσία και τη ναζιστική Γερμανία. Σύμφωνα με τον Ρύλε, υπήρχε μια «εσωτερική σύγκλιση των τάσεων προς τον κρατικό καπιταλισμό» σ' αυτές τις δύο χώρες, «μια δομική, οργανωτική, τακτική και δυναμική ταύτιση, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η πολιτική συμφωνία και η κοινή στρατιωτική δράση».⁴² Πάντως, είτε σταθούμε στο έργο του Ρύλε Φαιός και Κόκκινος Φασισμός, είτε στην κριτική του σταλινισμού από τη ρώσικη κομμουνιστική αριστερά που στις αρχές της δεκαετίας του '30 επίσης έλεγε ότι ο κόσμος οδεύει προς μια καινούργια κοινωνική μορφή –τον Κρατικό Καπιταλισμό– με τη Γραφειοκρατία ν' αποτελεί τη νέα άρχουσα τάξη, μία ήταν η κοινή ιδέα **τοποθετημένη στην εποχή της: η αντεπανάσταση**, με τη μορφή του κρατικού καπιταλισμού, εφορμούσε ραγδαία ξεκινώντας από τη Ρωσία και τη Γερμανία για να καταλήξει στο σφαγείο του παγκόσμιου προλεταριάτου, δηλαδή τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Για μας, λοιπόν, η ιστορική και επαναστατική σημασία της χρήσης του όρου ολοκληρωτισμός τελειώνει κάπου εκεί με το τέλος του πολέμου αυτού και της περιόδου που επιχείρησε να αναλύσει η κομμουνιστική αριστερά (για περισσότερα, βλ. το επόμενο κεφάλαιο).

Στις αρχές της δεκαετίας του '40 αριστεροί και φιλελεύθεροι διανοητές, όπως οι Χίλφερντινγκ, Borkenau και Neumann, είδαν στην παρέμβαση του κράτους στην οικονομία και την κοινωνία, στις Δίκες της Μόσχας και στο σοβιετο-ναζιστικό σύμφωνο αμοιβαίας μη επίθεσης του 1939 την επιβεβαίωση της σύγκλισης των οικονομικών και πολιτικών συστημάτων σ' αυτές τις δύο χώρες – μάλιστα έφτασαν σ' αυτό το συμπέρασμα χωρίς να γνωρίζουν μάλλον το έργο της κομμουνιστικής αριστεράς. Χάρη σ' αυτούς τους συγγραφείς αρχίζει να διαδίδεται η χρήση του όρου «ολοκληρωτισμός» για την περιγραφή των δύο καθεστώτων.

42. Όττο Ρύλε, *Ο ρόλος του Λένιν στο ρώσικο πείραμα και το γερμανικό φιάσκο*, εκδ. Νάβης, χ.χ., σελ. 3-4. Πρόκειται για τον τίτλο που έδωσε ο έλληνας μεταφραστής στο κείμενο του Ρύλε *Brauner und roter Faschismus* (Φαιός και Κόκκινος Φασισμός) του 1939. Είναι σαφές ότι σ' αυτές τις αναλύσεις ο «κομμουνισμός», στο φως της ρώσικης εμπειρίας, έχανε το αρχικό του νόημα ως κατάργηση της μισθωτής εργασίας, του χρήματος και του κράτους και αντιμετωπιζόταν είτε ως μια παραλλαγή του καπιταλισμού είτε ως μια νέα μορφή εκμετάλλευσης.

Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ήταν μέσα από τη δουλειά της Χάννα Άρεντ και του Καρλ Φρίντριχ που ο όρος καθιερώθηκε στο λεξιλόγιο των πολιτικών επιστημών και της δημοσιογραφίας και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει όλα τα λίγο-πολύ «στατικά», «αυταρχικά» και «μονολιθικά» καθεστώτα – αν σημαίνουν τίποτα όλες αυτές οι λέξεις. Για τον Φρίντριχ, τα κλασσικά γνωρίσματα του ολοκληρωτικού καθεστώτος είναι: μία επίσημη κρατική ιδεολογία, ένα και μοναδικό μαζικό κόμμα που κατέχει την εξουσία και είναι φορέας αυτής της ιδεολογίας, τρομοκρατικός αστυνομικός έλεγχος, μονοπωλιακός έλεγχος των media, μονοπώλιο των όπλων και κεντρικός έλεγχος της οικονομίας.⁴³ Αν και κομμένος και ραμμένος στα μέτρα της Σ. Ένωσης για τις ανάγκες του ψυχρού πολέμου, εν τούτοις ο ορισμός αυτός θα ταίριαζε σε πολλά άλλα, π.χ. «φιλελεύθερα», κράτη: το μονοπώλιο της βίας σχετίζεται με τη φύση του ίδιου του κράτους εν γένει· η κεντρική διεύθυνση της οικονομίας και η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου αποτέλεσε χαρακτηριστικό τόσο του σταλινισμού όσο και του New Deal (άλλωστε η οικονομική και πολιτική ενοποίηση του κεφαλαίου ήταν η γενική τάση και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο)· την περίοδο του πρώτου παγκόσμιου πολέμου στις ΗΠΑ η Επιτροπή Δημόσιας Πληροφόρησης ενέκρινε τι θα δημοσιεύονταν στον τύπο και τι όχι· και όσο για την αστυνομική καταστολή σίγουρα οι ΗΠΑ δεν υπολείπονταν ούτε σε σχετικούς νόμους ούτε στην εφαρμογή τους. Σταδιακά ο «ολοκληρωτισμός» θα συμπεριλάμβανε όλο το ανατολικό μπλοκ και θα κατέληγε να χαρακτηρίζει πολιτικές μορφές του κεφαλαίου που βρίσκονται στον αντίποδα της δυτικής δημοκρατίας. Μάλιστα η νομιμοποίηση της καταγγελτικής έννοιας «ολοκληρωτισμός» κατέληξε τελικά να βασίζεται στην υπεροχή των αξιών των δυτικών «φιλελεύθερων» δημοκρατιών, των «ανοικτών», «συμμετοχικών» τρόπων διακυβέρνησης. Στις 12 Μαρτίου 1947, ο Χάρυ Τρούμαν κήρυξε το ομώνυμο «δόγμα»: μετά τη νίκη στον πόλεμο ενάντια στη φασιστική Γερμανία και την Ιαπωνία, άρχιζε μια νέα εποχή για τον αγώνα υπέρ της «ελευθερίας». Η απειλή ενός νέου ολοκληρωτισμού προερχόταν από τη Σοβιετική Ένωση και σήμαινε ότι «τα ολοκληρωτικά καθεστώτα που επιβάλλονται σ' ελεύθερους λαούς υπονομεύουν τις βάσεις της διεθνούς ειρήνης και επομένως την ασφάλεια των ΗΠΑ».⁴⁴

Ωστόσο, προβληματικό για μας δεν είναι μόνο ότι η χρήση του όρου υποδηλώνει εμμέσως πλην σαφώς αποδοχή της (αστικής) δημοκρατίας – με το να τοποθετείται αυτή στο

43. Βλ. Friedrich-Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Harvard University Press, 1956.

44. Παρατίθεται στο Domenico Losurdo, *Towards a critique of the category of totalitarianism*, Historical Materialism, τ. 12:2, 2004, σελ. 29.

απυρόβλητο ως κάτι που δεν έχει ακόμα επιτευχθεί. Ακόμα πιο προβληματικό είναι ότι η θεωρία του ολοκληρωτισμού –που παίρνει το τελικό προϊόν ως δεδομένο χωρίς να ερμηνεύει τις συνθήκες που το γέννησαν– είναι μονοδιάστατη και παραπλανητική και ως εκ τούτου ανίκανη να αναλύσει ικανοποιητικά τις πολιτικές μορφές του κεφαλαίου στις οποίες αναφέρεται. Φυσικά και θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε σε συγκεκριμένα καθεστώτα ένα κυρίαρχο γνώρισμα εισβολής του κράτους στη δημόσια και ιδιωτική ζωή των υπωτελών και «ολοκληρωτικής απαίτησης» να συμμορφωθούν με την κυρίαρχη ιδεολογία. Τόσο στη ναζιστική Γερμανία όσο και στη σταλινική Σοβιετική Ένωση μπορούν να ανιχνευθούν, στις τεχνικές ελέγχου και κυριαρχίας που χρησιμοποιούν, η ανάγκη χειραγώγησης των μαζών, η τεχνική της πληβειακής συσπείρωσης γύρω από τον ηγέτη, μια ριζική έλλειψη ανοχής σε οποιαδήποτε εναλλακτική, διαφορετική πεποίθηση ή οποιαδήποτε θεσμική μορφή δεν ταυτιζόταν με το καθεστώς. Εν ολίγοις, μπορεί να ανιχνευθεί μια *επιχειρούμενη πολιτικοποίηση και κατάκτηση όλων των όψεων της κοινωνικής εμπειρίας, μια «ολοκληρωτική απαίτηση» πάνω στη ζωή των υπηκόων συνολικά*. Το πρόβλημα είναι ότι η θεωρία του ολοκληρωτισμού δεν θέτει το σημαντικό ερώτημα: **γιατί αυτές οι πολιτικές μορφές αποτυγχάνουν;** – με αποτέλεσμα ο «ολοκληρωτισμός» να καταντά άλλη μια «πανσυλλεκτική» λέξη της μόδας που, όπως λέει ο Ζίζεκ, «*μας απαλλάσσει κάπως από το καθήκον του να σκεπτόμαστε ή ακόμα χειρότερα μας εμποδίζει να σκεπτόμαστε*».

Αν χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που αναφέρεται στην «ολοκληρωτική απαίτηση» πάντως, το σημερινό καθεστώς της πολιτικής της απαξίωσης ελάχιστη σχέση έχει με κάθε έννοια ολοκληρωτισμού, εκτός κι αν αποδεχτούμε την πλήρη σύγχυση όρων και ταυτίσουμε τον αυταρχισμό του νεοφιλελεύθερου καθεστώτος «έκτακτης ανάγκης» με τον ολοκληρωτισμό της απαίτησης για πλήρη κυριαρχία επί της κοινωνικής ζωής. Τα επίθετα «νέος» ή «σύγχρονος» που συνήθως προστίθενται στον όρο «ολοκληρωτισμός» για να τον εκσυγχρονίσουν και να περιγράψουν ότι βιώνουμε σήμερα, δεν βοηθούν ομοίως σε τίποτα. Άλλωστε, η αποικιοποίηση της κοινωνικής εμπειρίας από το εμπόρευμα και το χρήμα, η άλωση της υποκειμενικότητας από το φαντασιακό του καπιταλισμού σε ανάπτυξη ήταν πολύ πιο πετυχημένες τις προηγούμενες δεκαετίες στην Ελλάδα. Με αυτή την έννοια, ο έλεγχος και η ενσωμάτωση στο καθεστώς της αναπαραγωγής καπιταλιστικών αξιών και νοημάτων τη δεκαετία του '90 ήταν πολύ πιο «ολοκληρωτικά» – αν τέλος πάντων επιμένουμε να χρησιμοποιούμε αυτόν τον όρο.

Το ίδιο με τον «ολοκληρωτισμό» δεινοπαθεί και ο όρος «φασισμός». Η σημερινή πληθωριστική μέχρι γελοιότητας πολιτική χρήση της λέξης «φασισμός» –χωρίς δηλαδή να λογαριάσουμε την πιο κοινότοπη πλευρά της, σαν λέξη-μπα-

μπούλας του καθημερινού λεξιλογίου– ανάγει την καταγωγή της στους θεωρητικούς που ήθελαν να εμπλουτίσουν και ν' ανατρέψουν τον κλασικό ορισμό της Κομιντέρν. Ας δούμε πώς αυτός παραλλασσόταν μέσα στα χρόνια.

Ήδη τη δεκαετία του '20 οι θεωρητικοί της Κομιντέρν κατηγοριοποιούσαν το ναζισμό ως μια μορφή φασισμού που τη γεννά ο καπιταλισμός σε κρίση. Ο φασισμός μαζί με τη σοσιαλδημοκρατία, θεωρούνταν γενικά ως οι «*δύο αιχμές του ίδιου όπλου που έχει στα χέρια της η δικτατορία του μεγάλου κεφαλαίου*» (5^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Κομιντέρν, 1924). Στο 6^ο Συνέδριο το 1928, κι ενώ η αντεπανάσταση δυναμώνει στη Σ. Ένωση, η «ριζοσπαστικότητα» της αντι-σοσιαλφασιστικής φρασεολογίας του Προγράμματος και του Καταστατικού της Κομιντέρν απογειώνεται:

Η εποχή του ιμπεριαλισμού, η όξυνση της ταξικής πάλης και η ανάπτυξη, κυρίως μετά τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, στοιχείων εμφυλίου πολέμου, οδήγησαν σε χρεοκοπία του κοινοβουλευτισμού... Το προτσές αυτό της επίθεσης της κεφαλαιοκρατικής ιμπεριαλιστικής αντίδρασης, παίρνει κάτω από ιδιαίτερες ιστορικές συνθήκες τη μορφή του φασισμού... Ο συνδυασμός της κοινωνικής δημαγωγίας, της διαφθοράς και της δραστηριότητας λευκής τρομοκρατίας, παράλληλα με την άκρως ιμπεριαλιστική επιθετικότητα στη σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής, αποτελούνε τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του φασισμού... Η μέθοδος του φασισμού και η μέθοδος του συνασπισμού με τη σοσιαλδημοκρατία όντας ασυνήθιστες μέθοδοι για τον «ομαλό» καπιταλισμό και αποτελώντας γνώρισμα της γενικής καπιταλιστικής κρίσης, χρησιμοποιούνται απ' την κεφαλαιοκρατία για την επιβράδυνση της επιθετικής πορείας της επανάστασης.⁴⁵

Στη 13^η Ολομέλεια της Κομιντέρν (Νοέμβριος 1933) γίνεται στροφή και ο ορισμός του φασισμού επαναδιατυπώνεται. Τώρα πρόκειται για την «*ανοιχτή τρομοκρατική δικτατορία των πιο αντιδραστικών, σωβινιστικών και ιμπεριαλιστικών στοιχείων του χρηματιστικού κεφαλαίου*». Το 1934 εισάγεται η γραμμή των «Λαϊκών Μετώπων», δηλαδή η συστηματική ταξική συνεργασία με τα άλλα στοιχεία της αστικής τάξης, τα «προοδευτικά» – κι όλα αυτά στο φόντο των πρώτων δικών της Μόσχας. Τα «Λαϊκά Μέτωπα» ενάντια στο φασισμό είναι η μέθοδος που χρησιμοποιείται από τη Σ. Ένωση για άσκηση πίεσης στις κυβερνήσεις Αγγλίας και Γαλλίας προκειμένου να συναφθεί στρατιωτική συμμαχία εναντίον του Χίτλερ.

45. *Πρόγραμμα και Καταστατικό της Γ' Κομμουνιστικής Διεθνούς (1928)*, εκδ. Ειρήνη, 1975, σελ. 25-26.

Από το 7ο Συνέδριο της Κομιντέρν το 1935.

Στο 7^ο Συνέδριο της Κομιντέρν, το 1935, η άποψη περί φασισμού που έχει αρχίσει να κυριαρχεί στο εσωτερικό της οριστικοποιείται και επεκτείνεται στον ορισμό του Δημητρώφ: «Ο φασισμός δεν είναι... μια εξουσία υπεράνω των τάξεων, ούτε η εξουσία των μικροαστών ή του λούμπεν προλεταριάτου πάνω στο χρηματιστικό κεφάλαιο. Ο φασισμός είναι η εξουσία του ίδιου του χρηματιστικού κεφαλαίου». Οποιαδήποτε αναφορά στον αγώνα «τάξης εναντίον τάξης» έχει πια εγκαταλειφθεί· κάθε μνεία του σοσιαλφασισμού έχει πια εξαλειφθεί. Προερχόμενη απ' τη λενινιστική θεωρία του ιμπεριαλισμού, η άποψη αυτή βλέπει το φασισμό ως την αναπόφευκτη πολιτική μορφή του τελικού σταδίου της αστικής-καπιταλιστικής κοινωνίας. Σύμφωνα μ' αυτήν τη θεωρία, οι πιο αντιδραστικές και ισχυρές φράξιες του συγκεντρωμένου χρηματιστικού κεφαλαίου (Finanzkapital) –ένας όρος με τον οποίον εννοούσαν 1) την ενοποίηση του τραπεζικού κεφαλαίου με το βιομηχανικό κεφάλαιο και 2) ένα συγκεκριμένο στάδιο του καπιταλισμού–, μπροστά στην επικείμενη κατάρρευση του καπιταλισμού, για να προάγουν τις ιμπεριαλιστικές-μονοπωλιακές τους βλέψεις, χειραγωγούν και ελέγχουν ένα μαζικό κίνημα ικανό να καταστρέψει την «επαναστατική» οργανωμένη εργατική τάξη και να εξασφαλίσει τα καπιταλιστικά κέρδη και συμφέροντα μέσω επεκτατισμού και πολέμων. Άρα σ' αυτήν τη θεωρία τόσο οι ηγέτες όσο και το μαζικό κίνημα του φασισμού είναι απλά «προϊόντα» ή και «πράκτορες» ακόμα της καπιταλιστικής χειραγώγησης και παραγνωρίζεται εντελώς η δύναμη της ναζιστικής ιδεολογίας της Volksgemeinschaft.

Βέβαια προϋπήρχαν μέσα στην Κομιντέρν διαφοροποιημένες μειοψηφικές ερμηνείες, όπως αυτή της Κλάρα Τσέκιν του 1923, που αντιπαράτέθηκε θαρραλέα στη ρεφορμιστική αντίληψη ότι ο φασισμός είναι «γυμνή βία και τρόμος» και εύστοχα έδειξε αναφερόμενη στην ιταλική περίπτωση (αν και θα διαφωνήσουμε με το περιεχόμενο που δίνει στην επανάσταση) ότι

Ο φασισμός δεν είναι καθόλου εκδίκηση της αστικής τάξης ως αντίποινα για την προλεταριακή επίθεση εναντίον της. Ιστορικά, ξεταζόμενος αντικειμενικά, έρχεται ο φασισμός πολύ περισσότερο ως μια τιμωρία για το προλεταριάτο εξαιτίας της αποτυχίας του να ολοκληρώσει την επανάσταση που ξεκίνησε στη Ρωσία. Και οι φορείς του φασισμού δεν είναι μια μικρή και προνομιούχα κάστα αλλά ευρέα κοινωνικά στρώματα, μεγάλες μάζες που φτάνουν ακόμη και στο προλεταριάτο... Μόνο όταν καταλάβουμε ότι ο φασισμός είναι μια λαμπρή, συναρπαστική δράση για την ευρεία κοινωνική μάζα που έχει ήδη χάσει σήμερα την προηγούμενη σιγουριά της ασφάλειας και κατά συνέπεια και την πίστη στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, θα είμαστε σε θέση να τον πολεμήσουμε... Οι ρεφορμιστές ηγέτες ακολούθησαν μια πολιτική σύμπνοιας με την αστική τάξη, της οποίας το κόστος εκτός από τους προλετάριους το πληρώνουν ποικιλότροπα και υπάλληλοι, δημόσιοι αξιωματούχοι, μικροαστοί και μεσαία στρώματα... Ο φασισμός έχει γίνει ένα είδος καταφυγίου για τους πολιτικά άστεγους, τους κοινωνικά ξεριζωμένους, αυτούς που στερούνται τα μέσα ύπαρξης και τους απογοητευμένους. Και αυτό που κανείς δεν περιμένει πια από την επαναστατική τάξη του προλεταριάτου και το σοσιαλισμό, το προσδοκά ως έργο των πιο ικανών, ισχυρών, αποφασισμένων και τολμηρών στοιχείων «όλων των τάξεων που πρέπει να ενωθούν για να αποτελέσουν μια κοινότητα». Αυτή η κοινότητα είναι για τους φασίστες το έθνος. Φαντάζονται ότι η ζωντανή επιθυμία να δημιουργηθεί κοινωνικά κάτι νέο και καλύτερο είναι αρκετή ισχυρή για να γεφυρώσει όλους τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς. Το μέσο για την εκπλήρωση των φασιστικών ιδανικών είναι γι' αυτούς το κράτος. Ένα πιο ισχυρό, πιο αυταρχικό κράτος, που θα είναι ταυτόχρονα η δική τους δημιουργία και το πρόθυμο εργαλείο τους... Η αστική τάξη καλωσορίζει φυσικά τους νέους συμμάχους της με χαρά. Βλέπει σ' αυτούς μια ισχυρή ενίσχυση της εξουσίας, μια αποφασισμένη ομάδα βίας στην υπηρεσία της... Ασφαλώς ο φασισμός είναι καταδικασμένος να αποσυντεθεί από τα μέσα και να διαλυθεί... Θα ήταν ωστόσο καταστροφικό αν μέναμε ικανοποιημένοι με το ρόλο των σοφών και αισθητικών θεατών αυτής της διαδικασίας αποσύνθεσης... Η θέση του προλεταριάτου αναφορικά με το φασισμό είναι από τη πρώτη στιγμή αυτή της αυτοάμυνας... Βία στη βία! Όχι βία ως ατομική τρομοκρατική βία, αυτό θα ήταν ανεπιτυχές. Αλλά βία ως η δύναμη της οργανωμένης επαναστατικής ταξικής πάλης του προλεταριάτου.⁴⁶

46. Κλάρα Τσέκιν, Ο Αγώνας ενάντια στο Φασισμό, *Μαρξιστική Σκέψη*, τ. 5, 2012, σελ. 13-36. Οι απόψεις της μάλιστα είχαν επηρεάσει τον αρχικό ορισμό του φασισμού από την Κομιντέρν, όπως αυτός διατυπώθηκε στην απόφαση της 3ης Ολομέλειας της τον Ιούνιο του 1923: «Αν και

Σε γενικές γραμμές πάντως ήταν ο ορισμός του 1935 που σφράγισε την ύστερη περίοδο του μεσοπολέμου, καθώς και τη μεταπολεμική περίοδο τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του '60. Στα δε καθ' ημάς, η αριστερά εν γένει καθώς και ένα ευμεγέθες, φίλα προσκείμενο στο εθνικοαπελευθερωτικό/αντιφασιστικό ΕΑΜ κομμάτι του αντιεξουσιαστικού χώρου δεν έχουν μετακινηθεί ιδιαίτερα απ' αυτόν.

Στη συνέχεια, η ιστορικά καθορισμένη άποψη της Κομιντέρν θα χρησιμοποιούνταν ως βάση για διαφοροποιημένες ερμηνείες υπεργενίκευσης. Αφού, σύμφωνα με την ορθόδοξη άποψη, η μαζική βάση ενός φασιστικού κόμματος δεν μπορεί παρά να είναι προϊόν χειραγώγησης εκ μέρους της άρχουσας καπιταλιστικής τάξης, στερούμενη οποιασδήποτε αυτόνομης δυναμικής, τότε η μοναδικότητα του φασισμού των δεκαετιών του '20 και του '30 σχετικοποιείται και η διαφορά του από τις στρατιωτικές δικτατορίες και τα καθεστώτα «έκτακτης ανάγκης» υποχωρεί. Αυτό έγινε τις δεκαετίες του '60 και '70, όταν η Νέα Αριστερά θα ξεχείλωνε την έννοια «φασισμός» επεκτείνοντάς την σε κάθε μορφή αυταρχικής κυβέρνησης. Παράδειγμα η εκλεπτυσμένη, νεο-γκραμσιανή Πουλαντζική θεωρία του '60, η οποία έδωσε έμφαση στην πολιτική κρίση που ξεσπά όταν το κράτος δεν μπορεί να οργανώσει την πολιτική ενότητα της κυρίαρχης τάξης και έχει χάσει τη λαϊκή νομιμοποίηση: τότε η κυρίαρχη τάξη κάνει το φασισμό μια ελκυστική ριζοσπαστική λαϊκίστικη λύση για την αποκατάσταση της ηγεμονίας της.

Η ερμηνεία του φασισμού που έλκει την καταγωγή της από τις ψυχολογικο-ιστορικές θεωρίες του Ράιχ και της Σχολής της Φρανκφούρτης επηρέασε επίσης έντονα το κίνημα τις δεκαετίες του '60 και '70. Αν και αυτή η διαφορετική προσέγγιση του φασισμού ξέφυγε από τη μονολιθική και οικονομίστικη τριτοδιεθνιστική άποψη, αναλύοντας συνολικά τις καπιταλιστικές κοινωνικές δομές και την αυταρχική προσωπικότητα, έδωσε εν τούτοις στη συνέχεια τη δυνατότητα του ξεχειλώματος του όρου και της εγκατάλειψης κάθε έννοιας ιστορικότητας. Αυτό είναι εμφανές στο έργο των Ντελέζ-Γκουαταρί.

Στο έργο του *Η μοριακή επανάσταση* και στο κεφάλαιο *Η μικροπολιτική του φασισμού*, ο Γκουαταρί ξεκινά την ανάλυσή του εντοπίζοντας

την μόνιμη παρουσία ενός ίδιου πάντα ολοκληρωτικού μηχανισμού που επιδιώκει να βρει το δρόμο του μέσα από όλων των ειδών τις δομές, φασιστικο-σταλινικές, αστικο-δημοκρατικές κλπ... Τα διάφορα ολοκληρωτικά συστήματα

ο φασισμός από την άποψη της προέλευσής του και των εκφραστών του περιλαμβάνει επίσης επαναστατικές τάσεις που μπορούν να στραφούν εναντίον του καπιταλισμού και του κράτους του, μετεξελίσσεται παράλληλα αυτά σε μια επικίνδυνη αντεπαναστατική δύναμη».

δημιούργησαν διάφορα «μοντέλα» για τον έλεγχο της επιθυμίας των μαζών ανάλογα με τις μεταβολές των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων... Η ανάλυση του φασισμού δεν μπορεί να είναι απλά και μόνο έργο ενός ιστορικού, δεδομένου πως εκείνο που ο φασισμός έβαλε σε κίνηση χτες, συνεχίζει να αναπαράγεται, κάτω από άλλες μορφές στο σύνολο του σύγχρονου κοινωνικού χώρου – μια ολοκληρωτική χημεία δουλεύει ακατάπαυστα μέσα στις κρατικές δομές, τις πολιτικές και συνδικαλιστικές, τις θεσμικές και οικογενειακές, ακόμη και μέσα στις ατομικές δομές στο βαθμό που μπορούμε να μιλάμε για ένα είδος φασισμού του υπερ-εγώ στην ενοχή και τη νεύρωση.⁴⁷

Αφού, λοιπόν, ορίσει έτσι το φασισμό, σαν ένα πασπαρτού ελέγχου της επιθυμίας, διαρκώς παρόν ανά τις εποχές, θα στραφεί εν τούτοις στην ιστορική του διάσταση, θέτοντας ένα σημαντικό ερώτημα: «Γιατί ο γερμανικός καπιταλισμός, μετά τη συντριβή του 1918 και την κρίση του 1929, δεν αρκέστηκε σε μίαν απλή στρατιωτική δικτατορία;» Για ν' απαντήσει:

Μια απλή στρατιωτική δικτατορία δε θα είχε ποτέ πετύχει να «περικυκλώσει» τις μάζες με την ίδια αποτελεσματικότητα όπως ένα αστυνομικά οργανωμένο κόμμα. Μια στρατιωτική δικτατορία δεν αιχμαλωτίζει τη λιμπιντική ενέργεια με τον ίδιο τρόπο όπως μια φασιστική δικτατορία, έστω κι αν ορισμένα από τα αποτελέσματά της μπορεί να φαίνονται ταυτόσημα, έστω κι αν καταλήγει σε όμοιες κατασταλτικές μεθόδους, στα ίδια βασανιστήρια, στα ίδια στρατόπεδα συγκέντρωσης, κλπ...

Καθώς ο Γκουαταρί στη συνέχεια απαριθμεί τα ιστορικά λιμπιντικά χαρακτηριστικά που συνόψισε ο φασισμός στο πρόσωπο του Χίτλερ, καταλήγει, αναγκαστικά, να ασχοληθεί με το γιατί «το φασιστικό μοντέλο εμφάνιζε σημαντικές αδυναμίες»

47. Φ. Γκουαταρί, *Η μοριακή επανάσταση*, εκδ. Κομμούνια, 1984, σελ. 37-60. Τα ίδια επαναλαμβάνει στο τέλος της ζωής του στο άρθρο *Pour une refondation des pratiques sociales*, δημοσιευμένο στη *Le Monde Diplomatique* του Οκτωβρίου 1992: «Η κοινωνική και ηθική πρόοδος είναι αδιαχώριστη από τις συλλογικές και ατομικές πρακτικές που την προωθούν. Ο ναζισμός και ο φασισμός δεν ήταν εφήμερες ασθένειες, ιστορικά ατυχήματα που έχουν έκτοτε ξεπεραστεί. Συγκροτούν δυνατότητες που είναι διαρκώς παρούσες, συνεχίζουν να ανακόπτουν το σύμπαν της πραγματικότητας μας: ο σταλινισμός των γκούλαγκ, ο μαοϊκός δεσποτισμός μπορούν να επανεμφανιστούν αύριο σε νέα πλαίσια. Ένας μικροφασισμός αναπαράγεται στις κοινωνίες μας, με τις διαφορετικές μορφές του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, της ανόδου των θρησκευτικών φονταμενταλισμών, του милитарισμού και της καταπίεσης των γυναικών. Η ιστορία δεν μπορεί να εγγυηθεί το ανεπίστρεπτο πέρασμα από 'προοδευτικά κατώφλια'. Μόνο οι ανθρώπινες πρακτικές, ο συλλογικός βολонταρισμός, μπορούν να μας διαφυλάξουν από την πτώση σε ακόμα χειρότερες βαρβαρότητες».

και γιατί έπρεπε «να αποκλειστεί και να αναζητηθεί μια ‘καλύτερη λύση’». Για τον Γκουαταρί, η αποτυχία του φασισμού οφειλόταν στην «αστάθειά του και την έντονη επιθυμία που ξυπνούσε μέσα στις τάξεις, απειλώντας να τινάξει στον αέρα από τα μέσα τα καθεστώτα της αστικής δημοκρατίας». Δηλαδή, «το ‘φάρμακο’ που επιλέχτηκε στη φάση του παροξυσμού της κρίσης, αποδείχτηκε στη συνέχεια πιο επικίνδυνο από την ίδια την ‘αρρώστεια’», αφού η νέα αυτή επιθυμητική ολοκληρωτική μηχανή, η φασιστική,

κατόρθωσε ν’ αποκρυσταλλωθεί μέσα στις ίδιες τις μάζες σε τέτοιο μάλιστα βαθμό ώστε να εμφανίζεται στα μάτια του διεθνούς καπιταλισμού σαν πιο επικίνδυνη ακόμα και από τη δικτατορία που προήλθε από την οκτωβριανή επανάσταση... γιατί επένδυναν σ’ αυτή ένα φανταστικό ένστικτο συλλογικού θανάτου. Μετεδαφικοποιώντας την επιθυμία τους πάνω σ’ έναν αρχηγό, ένα λαό, μια φυλή, καταργούσαν, μέσα από μια φανταστική καταστροφή, μια πραγματικότητα που την απεχθάνονταν και που οι επαναστάτες δεν μπόρεσαν ή δε θέλησαν να θίξουν. Ο ανδρισμός, το αίμα, ο ζωτικός χώρος, ο θάνατος έπαιρναν τη σκυτάλη από ένα σοσιαλισμό γεμάτο σεβασμό απέναντι στις κυρίαρχες αξίες.

Πολύ σωστά, θα προσθέταμε. Πράγματι, ο φασισμός αποδείχτηκε μια «τρελή μηχανή» που έφτασε να απειλεί το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα και έπρεπε να συντριβεί από ορθολογικότερες μορφές της καπιταλιστικής τάξης, τις «δυτικού τύπου» δημοκρατίες. Με τα λόγια του Γκουαταρί πάλι,

Αντίθετα από το φασισμό, οι καπιταλιστικές ολοκληρωτικές μηχανές, παράλληλα με την οικειοποίηση της επιθυμητικής ενέργειας των εργαζομένων, επιδιώκουν επιπλέον τη διαίρεση, την ιδιαιτεροποίηση, τη μοριοποίησή τους. Διεισδύουν μέσα στις ίδιες τους τις γραμμές, τις οικογένειές τους, το ζευγάρι και την παιδική τους ηλικία· εγκαθίστανται στο κέντρο της υποκειμενικότητάς τους και της κοσμοαντίληψής τους.

Κι όμως, ενώ η ίδια του η ανάλυση θα έπρεπε να τον οδηγήσει στην εγκατάλειψη των όρων «φασισμός» και «ολοκληρωτισμός», ως ιστορικά ανεπαρκών πλέον θεωρητικών παραδειγμάτων, αφού ο ίδιος παραδέχεται ως δεδομένη «την αδυναμία προσαρμογής των παλιών φασιστικών, σταλινικών και ίσως και σοσιαλδημοκρατικών μεθόδων», τελικά καταλήγει να ταυτίζει την αδήριτη ανάγκη του κεφαλαίου να αιχμαλωτίζει αποτελεσματικά την επιθυμία και να τη βάζει στην υπηρεσία της οικονομίας του κέρδους με τον... «φασισμό», προσθέτοντάς του, για να τον «εκσυγχρονίσει», τον επιθετικό προσδιορισμό «μοριακός». **Όχι, το μίγμα τροφοδότησης του ναρκισσισμού, εμπορευματοποίησης της παρέκκλισης, εργαλειοποίησης του εγκλήματος, αφηρημένης ελευθερίας για όλους και για κανέναν και προσεχτικής χρήσης του αυταρχισμού – αυτό το μίγμα που έχει επιλεγεί από τις μοντέρνες δημοκρατίες για τη χαλιναγώγηση του προλεταριάτου, για τον έλεγχο και το καναλιζάρισμα των επιθυμιών ώστε να γίνουν παράγοντας καπιταλιστικής ανάπτυξης, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστεί φασισμός, ούτε ολοκληρωτισμός. Μπορεί η εν μέσω κρίσης νεοφιλελεύθερη παλινδρόμηση μεταξύ ενσωμάτωσης και απαξίωσης/αποκλεισμού, όταν γίνεται μέσα από τις λειτουργίες του κοινωνικού κράτους, να φέρνει τη σφραγίδα της κληρονομιάς που άφησε ο προπολεμικός κρατικός καπιταλισμός, αλλά η γενικευμένη στρατιωτικοποίηση της εργασιακής και κοινωνικής ζωής που προώθησαν ο φασισμός και ο μπολσεβικισμός δεν χωράει στα πλαίσια μιας «δυτικού τύπου» μικτής οικονομίας, που λειτουργεί με άλλους εργασιακούς, πολιτισμικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς όρους.** Αν, ελλείψει ακριβέστερων και σωστότερων όρων ανάλυσης του σήμερα, καταφεύγουμε στους παλιούς και δοκιμασμένους «πιασάρικους» όρους του χτες, τόσο το χειρότερο για τις δυνατότητες που προσφέρουμε στον εαυτό μας να αντιμετωπίσει το σήμερα.

Ακόμα κι ένας προσεκτικός αναλυτής της ιστορίας δεν απέφυγε προσωρινά την ταύτιση με το ρεύμα της αντιφασιστικής ανάλυσης του συρμού:

Ο στρατηγικός αντίπαλος είναι ο φασισμός. Και όχι μόνο ο ιστορικός φασισμός, ο φασισμός του Χίτλερ και του Μουσολίνι –ο οποίος στάθηκε ικανός να κινητοποιήσει και να χρησιμοποιήσει την επιθυμία των μαζών τόσο αποτελεσματικά– αλλά επίσης ο φασισμός μέσα σε όλους μας, μέσα στα κεφάλια μας και την καθημερινή μας συμπεριφορά, ο φασισμός που μας προκαλεί και μας κάνει να αγαπάμε την εξου-

σία, να επιθυμούμε ακριβώς αυτό το πράγμα που μας κυρι-
αρχεί και μας εκμεταλλεύεται.⁴⁸

Ωστόσο, είναι ο ίδιος ο Φουκώ που με την παρακάτω δήλω-
ση, λίγα χρόνια αργότερα, με περιεκτικό τρόπο αποδομεί κρι-
τικά και αυτοκριτικά την υπερπληθωριστική χρήση του όρου
«φασισμός» και αποκαλύπτει τη λειτουργία της. Την παραθέ-
τουμε ασχολίαστη:

Η «επιβεβαίωση» μιας «επιθυμίας των μαζών για τον φασι-
σμό» καλύπτει απλώς την έλλειψη ακριβούς ιστορικής ανά-
λυσης. Διαπιστώνουμε εδώ άρνηση για μια αποκρυπτο-
γράφηση του τι πραγματικά ήταν ο φασισμός (άρνηση που
εκδηλώνεται είτε στην γενίκευση –ο φασισμός βρίσκεται
παντού, και πάνω απ' όλα μέσα στο μυαλό μας– ή μέσα στη
μαρξιστική σχηματοποίηση). Η μη-ανάλυση του φασισμού
αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πολιτικό γεγονός. Επέτρεψε
στον φασισμό να χρησιμοποιηθεί ως ένα περιπλανώμενο
σημαίνον, του οποίου η λειτουργία υπήρξε αυτή της δημό-
σιας καταγγελίας.⁴⁹

Αν απ' τον εννοιολογικό αχταρμά που κυκλοφορεί στις μέρες
μας σαν ερμηνείες της υπό διαρκή αιχμαλωσία λέξης «φασι-
σμός» (και ομοίως «αντιφασισμός») εξαιρέσουμε τα απρο-
κάλυπτα δημοκρατικά επιχειρήματα που απομονώνουν την
πολιτική μορφή της μονοκομματικής δικτατορίας του κεφα-
λαίου από τα συμφραζόμενά της, τότε στα παραδείγματα που
χρησιμοποιούν οι αντιφασίστες συναντάμε απλά (παμπάλαι-
ες) **μορφές καπιταλιστικής κυριαρχίας και εκμετάλλευ-
σης** που στριμώχνονται ατσούμπαλα και ανιστορικά στην
κατηγορία «φασισμός». Για παράδειγμα, ταυτίζεται με το
«φασισμό» ό,τι έχει σχέση ιστορικά με φυλετικά και ευγονικά
προγράμματα; Όμως οι ναζί δεν πρωτοτύπησαν: τα πρότυ-
πά τους ήταν οι νότιες ΗΠΑ και η Νότια Αφρική. Εμπνεόμενοι
απ' τις φυλετικές πρακτικές αυτών των χωρών τόσο ο Ρόζεν-
μπεργκ (που θεωρούσε τη Νότια Αφρική «στιβαρό προπύρ-
γιο» ενάντια στην απειλή της «μαύρης αφύπνισης») όσο και ο
Χίτλερ (που θεωρούσε τις ΗΠΑ μοντέλο «ασυνήθιστης εσω-
τερικής δύναμης» που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως πρό-
τυπο για μια Γερμανική ηπειρωτική αυτοκρατορία) διδάχτη-
καν απ' τους παλαιότερους ρατσιστές ιμπεριαλιστές μαθήμα-
τα για τη δική τους Άγρια Δύση της Ευρώπης.

Είναι η ευγονική μια ναζιστική, φασιστική «ευρεσιτεχνία»;
Μάλλον όχι:

48. Απόσπασμα από τον πρόλογο του Μ. Φουκώ στην πρώτη γαλλι-
κή έκδοση του βιβλίου των G. Deleuze-F. Guattari, *Capitalisme et
Schizophrenie, L'Anti-Oedipe*, Minuit, 1973.

49. Michel Foucault, από συνέντευξη μεταφρασμένη στο C. Gordon
(ed.), *Power/Knowledge, Selected Interviews and Other Writings*, The
Harvester Press, 1980.

Όπως είναι γνωστό, σε σχέση με αυτή τη «νέα επιστήμη»,
το Τρίτο Ράιχ όφειλε πολλά στις ΗΠΑ, όπου η ευγονική, η
οποία επινοήθηκε κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού
του δέκατου ένατου αιώνα από τον Francis Galton (εξάδελ-
φο του Δαρβίνου), έγινε πολύ δημοφιλής. Πολύ πριν από
την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, στις παραμονές του
Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, εκδόθηκε ένα βιβλίο στο
Μόναχο, το *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von
Nordamerika* (Η φυλετική υγιεινή στις Ηνωμένες Πολιτείες της
Βόρειας Αμερικής), το οποίο, ήδη από τον τίτλο του, υποδεί-
κνυε τις ΗΠΑ ως πρότυπο της «φυλετικής υγιεινής». Ο συγ-
γραφέας, ο Géza von Hoffmann, υποπρόξενος της Αυστρο-
ουγγρικής Αυτοκρατορίας στο Σικάγο, εγκωμίαζε τις ΗΠΑ
για τη «διάγνωση» και τον «καθαρό πρακτικό Λόγο» που επέ-
δειξαν στην αντιμετώπιση, με την απαραίτητη ενεργητι-
κότητα, ενός πολύ σημαντικού προβλήματος που αντίθε-
τα τόσο συχνά αγνοούνταν: η παραβίαση των νόμων που
απαγόρευαν τη σεξουαλική επαφή και τους διαφυλετικούς
γάμους θα μπορούσε να τιμωρηθεί με φυλάκιση έως και
δέκα χρόνων, και θα μπορούσαν να καταδικαστούν όχι
μόνο τα άτομα που ήταν υπεύθυνα για την πράξη, αλλά και
οι συνεργοί τους.

Ακόμη και μετά την άνοδο των Ναζί στην εξουσία, οι ιδεο-
λόγοι και οι «επιστήμονες» της φυλής συνέχισαν να υποστη-
ρίζουν ότι «και η Γερμανία έχει πολλά να μάθει από τα μέτρα
που υιοθετήθηκαν από τους Βορειο-Αμερικάνους: ξέρουν τι
κάνουν». Θα πρέπει να προστεθεί ότι δεν επρόκειτο για μια
μονομερή σχέση. Μετά την άνοδο του Χίτλερ στην εξου-
σία, οι πιο φανατικοί οπαδοί του αμερικάνικου ευγονικού
κινήματος θεώρησαν το Τρίτο Ράιχ μοντέλο, και μάλιστα
ταξίδεψαν εκεί για ιδεολογικό και ερευνητικό προσκύνημα.
Είναι πλέον απαραίτητο να θέσουμε στον εαυτό μας ένα
ερώτημα: γιατί, προκειμένου να ορίσουμε το Ναζιστικό
καθεστώς, θα πρέπει το επιχείρημα σχετικά με τη μονοκομ-
ματική δικτατορία να είναι πιο έγκυρο από εκείνο της φυλε-
τικής και ευγονικής ιδεολογίας και πρακτικής; Είναι ακριβώς
από αυτή τη σφαίρα που προέρχονται οι κεντρικές κατη-
γορίες και η βασική ορολογία του ναζιστικού λόγου. Αυτή
είναι η περίπτωση της Rassenhygiene, η οποία είναι ουσια-
στικά η γερμανική μετάφραση της ευγονικής, της νέας επι-
στήμης που επινοήθηκε στην Αγγλία και εξήχθη επιτυχώς
στις ΗΠΑ. Αλλά υπάρχουν ακόμα πιο εντυπωσιακά παρα-
δείγματα. Ο Ρόζενμπεργκ εξέφρασε τον θαυμασμό του για
τον αμερικανό συγγραφέα Lothrop Stoddard, που επινόη-
σε τον όρο Untermensch, ο οποίος ήδη το 1925 ξεχώριζε ως
υπότιτλος της γερμανικής μετάφρασης του βιβλίου του, *Η
Εξέγερση ενάντια στον Πολιτισμό: Η Απειλή του Υπανθρώπου*,
που δημοσιεύθηκε στη Νέα Υόρκη τρία χρόνια πριν. Όσον
αφορά την έννοια του όρου που επινόησε, ο Stoddard διευ-

Ο αμερικάνος ευγονιστής Lothrop Stoddard στον οποίο χρωστάνε οι ναζί (αλλά και η ανθρωπότητα ολόκληρη!) την επινόηση του όρου *Untermensch*.

κρίνισε ότι προσδιόριζε τη μάζα των «άγριων και βάρβαρων», οι οποίοι ζουν μέσα ή έξω από την καπιταλιστική μητρόπολη, που είναι «ουσιαστικά μη-εκπολιτιζόμενοι και αδιόρθωτα εχθρικοί στον πολιτισμό», και οι οποίοι πρέπει οπωσδήποτε να αντιμετωπιστούν μια και καλή. Στις ΗΠΑ, όπως και στον υπόλοιπο κόσμο, ήταν απαραίτητο να προστατευθεί η «λευκή υπεροχή» ενάντια στην «ανερχόμενη έγχρωμη πλημμυρίδα»: αυτό που υποκίνησε τους έγχρωμους να ξεγεληθούν ήταν ο Μπολσεβικισμός, «ο αποστάτης, ο προδότης εντός των πυλών», ο οποίος, με την ύπουλη προπαγάνδα του, έφθασε όχι μόνο στις αποικίες, αλλά ακόμη και «στις μ'αύρες ζώνες» των δικών μας ΗΠΑ». Η εξαιρετική επιτυχία αυτών των θεωριών είναι απολύτως κατανοητή. Ακόμη και πριν αποσπάσει τα ενθουσιώδη σχόλια του Ρόζενμπεργκ, ο Stoddard είχε ήδη επαινεθεί από δύο Αμερικανούς προέδρους (τον Χάρντινγκ και τον Χούβερ), και αργότερα τον υποδέχτηκαν και τον τίμησαν στο Βερολίνο, όπου συνάντησε όχι μόνο την αφρόκρεμα της ναζιστικής ευγονικής, αλλά και τα υψηλότερα στελέχη του καθεστώτος, όπως τον Αδόλφο Χίτλερ, ο οποίος είχε ήδη αρχίσει την εκστρατεία του αποδεκατίζοντας και υποτάσσοντας τους Untermenschen.

Ένας ακόμα όρος θα πρέπει να εξεταστεί. Έχουμε δει ότι ο Χίτλερ χρησιμοποίησε την επέκταση των λευκών στην Άγρια Δύση ως πρότυπο. Αμέσως μετά την εισβολή στην

Πολωνία, ο Χίτλερ προχώρησε στον τεμαχισμό της: το ένα κομμάτι ήταν άμεσα ενσωματωμένο στο Μεγάλο Ράιχ (και οι Πολωνοί εκδιώχθηκαν από αυτό)- το υπόλοιπο αποτελούσε τη «Γενική Διοίκηση», εντός της οποίας, όπως δήλωσε ο Γενικός Διοικητής Χανς Φρανκ, οι Πολωνοί θα ζουν όπως μέσα σε «ένα είδος ρεζέρβας» («υπόκειντο στη γερμανική δικαιοδοσία», χωρίς να είναι «Γερμανοί πολίτες»). Το αμερικάνικο μοντέλο αντιγράφηκε εδώ σχεδόν σχολαστικά. Τουλάχιστον στην αρχή, το Τρίτο Ράιχ σκόπευε να συγκροτήσει επίσης κι ένα Judenreservat, μια «ρεζέρβα για τους Εβραίους», και πάλι με βάση το μοντέλο των ρεζερβών όπου ζούσαν διαχωρισμένοι οι ιθαγενείς Αμερικανοί. Και όσον αφορά την έκφραση «Τελική Λύση», δεν εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γερμανία αλλά στις ΗΠΑ, αν και αναφερόταν στο «ζήτημα των Νέγρων» και όχι στο «ζήτημα των Εβραίων».

Με τον ίδιο τρόπο που δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ο «ολοκληρωτισμός» βρήκε την πιο συμπυκνωμένη έκφρασή του στις χώρες που συμμετείχαν στο Δεύτερο Τριακονταετή Πόλεμο [εννοεί την περίοδο των δύο παγκοσμίων πολέμων, 1914-1945], έτσι δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η ναζιστική προσπάθεια οικοδόμησης ενός φυλετικού κράτους άντλησε την έμπνευσή της, τα μοτίβα, τις κατηγορίες και τη βασική ορολογία της από την ιστορική εμπειρία που διέθετε την πλουσιότερη κληρονομιά των στοιχείων αυτών, δηλαδή, την ιστορική εμπειρία που συσσωρεύθηκε από τους λευκούς Αμερικανούς στη σχέση τους με τους Ιθαγενείς-Αμερικανούς και τους Αφρο-Αμερικανούς. Φυσικά, δεν πρέπει να παραβλέψουμε όλες τις άλλες διαφορές, όσον αφορά την κυβέρνηση, το δίκαιο, τον περιορισμό της κρατικής εξουσίας (όσον αφορά τη λευκή κοινότητα) κλπ. Αλλά το γεγονός παραμένει ότι το Τρίτο Ράιχ αντιπροσωπεύει την προσπάθεια, μέσω του ολοκληρωτικού πολέμου και του διεθνούς εμφύλιου πολέμου, να δημιουργηθεί ένα καθεστώς *λευκής υπεροχής* σε παγκόσμια κλίμακα υπό γερμανική ηγεμονία καταφεύγοντας σε ευγονικά, κοινωνικοπολιτικά και στρατιωτικά μέτρα.⁵⁰

Είναι τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στρατιωτικοποιημένης εργασίας και εξόντωσης γνώρισμα του ναζισμού και μόνο; Σε μια φρικιαστική περιοδολόγηση μεθόδων εγκλεισμού τα γκούλαγκ θα είχαν την τιμητική τους, αλλά και τα λιγότερο γνωστά campos de concentracion του 1895 (όταν πρωτοχρησιμοποιείται ο όρος) στη διάρκεια της Κουβανικής επανάστασης, φτιαγμένα από ισπανικά στρατεύματα, τα αμερικάνικα στρατόπεδα συγκέντρωσης του δεύτερου παγκοσμίου πολέ-

50. D. Losurdo, ό.π., σελ. 47-50.

μου όπου με διαταγή Ρούζβελτ κλείστηκαν όλοι οι αμερικάνοι πολίτες ιαπωνικής καταγωγής (συμπεριλαμβανομένων γυναικών και παιδιών) και βέβαια τα βρετανικά στρατόπεδα στη Νότια Αφρική στη διάρκεια του πολέμου των Boers που αποτελούσαν πηγή έμπνευσης για τον Χίτλερ ήδη από το 1920, όπως ο ίδιος δήλωνε.⁵¹ Οι «διοικητικές σφαγές» που επέβαλαν οι ιμπεριαλιστές στις αποικίες επεκτείνοντας την καπιταλιστική μητρόπολη, η βία του κεφαλαίου ενάντια στις «κατώτερες φυλές», θα πρέπει μήπως να βαφτιστούν φασισμός, ακόμα κι όταν χρονικά προηγούνται δεκαετίες και του έχουν ανοίξει το δρόμο;

Ούτε καν η θεωρητική επεξεργασία της στρατιωτικοποίησης της εργασίας δεν μπορεί να αποδοθεί στους φασίστες. Κι αυτή η τιμή ανήκει σε άλλους: στον Λένιν και, κυρίως, στον Τρότσκι.

Οι δυο τους, κατά τη διάρκεια σύσκεψης του Πανρωσικού Κεντρικού Συμβουλίου των Συνδικάτων τον Ιανουάριο του 1920, πρότειναν την υιοθέτηση μέτρων στρατιωτικοποίησης της εργασίας για την κάλυψη των αναγκών που προέκυπταν εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων, που συνέχιζονταν ακόμα, και της συνακόλουθης οικτρής, οικονομικής πραγματικότητας που το Κόμμα είχε να αντιμετωπίσει. Αν και η κοινή τους πρόταση συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση των συνδικαλιστών ηγετών που συμμετείχαν στο συμβούλιο –την υποστήριξαν μονάχα δύο μπολσεβίκοι συνδικαλιστές–, το ζήτημα της *επιστράτευσης* του εργατικού δυναμικού και της *υποχρεωτικής τοποθέτησής* του, σύμφωνα με τις επιμέρους ανάγκες του πλάνου βιομηχανικής ανοικοδόμησης της ρωσικής οικονομίας, ξανατέθηκε στο Ένατο Συνέδριο του Κόμματος, λίγους μόνο μήνες αργότερα (29 Μαρτίου-4 Απριλίου 1920).

51. Σχετικά μ' αυτά τα τελευταία, στην τελική φάση του πολέμου, αφού οι πρωτεύουσες Bloemfontein και Πρετόρια είχαν καταληφθεί και οι δυνάμεις των Boers είχαν καταφύγει σε ανταρτοπόλεμο, οι Βρετανοί υιοθέτησαν μία διττή στρατηγική σε μια προσπάθεια αναχαίτισης των ανταρτών: τη λεγόμενη πολιτική καμένης γης και τον εγκλεισμό των γυναικών και των παιδιών Boers σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ήταν κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης του πολέμου που τα δεινά των Μαύρων εντάθηκαν. Αφού τα αγροκτήματα καταστράφηκαν, τα ζώα θανατώθηκαν και οι καλλιέργειες κήκαν, οι εργάτες γης και οι οικογένειές τους μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα προσφύγων. Επειδή οι Βρετανοί φοβούνταν ότι οι Μαύροι αγρότες που ήταν ανεξάρτητοι καλλιεργητές μπορεί να προμήθευαν τους καταδρομείς Boers με εφόδια ή ότι τα ζώα τους μπορεί να επιτάσσονταν, τους πήγαν κι αυτούς σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Καθώς ο κύριος λόγος του πολέμου ήταν η επιθυμία των Βρετανών να ελέγξουν τα μεταλλεία χρυσού στην Witwatersrand, υπήρχε ανάγκη να προμηθευτούν εργάτες για να επαναλειτουργήσουν τα μεταλλεία όσο πιο σύντομα τους το επέτρεπαν οι εχθροπραξίες. Γι' αυτό δημιουργήθηκαν τα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας και συγκεντρώθηκαν εκεί οι Μαύροι εργάτες, το 1/6 των οποίων απεβίωσε κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης. (Βλ. League of Researchers of South African Historical Battlefields, <http://www.icon.co.za/~dup42/abw.htm>)

Γυναίκες και παιδιά Boers σε στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Σύμφωνα με τον Τρότσκι, που έχοντας διατελέσει Κομισάριος Πολέμου είχε ήδη χρησιμοποιήσει ένοπλα τμήματα του στρατού που παρέμεναν ανενεργά στα μετόπισθεν ως τάγματα εργασίας, «*την εργατική τάξη δεν μπορούμε να την αφήσουμε να περιφέρεται σε όλη τη Ρωσία. Πρέπει να πάμε τους εργάτες σε συγκεκριμένα μέρη, να τους διορίσουμε, να τους διατάξουμε, ακριβώς όπως τους στρατιώτες*».⁵²

Τις παραπάνω απόψεις ο Τρότσκι τις ανέπτυξε εκ νέου στο έργο του *Τρομοκρατία και Κομμουνισμός* που εξέδωσε τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς, εν όψει του Δεύτερου Συνεδρίου της Κομιντέρν. Σε αυτό, αφιέρωσε ειδικό κεφάλαιο στην οργάνωση της εργασίας, όπου δικαιολογούσε και τη στρατιωτικοποιημένη εκδοχή της. Η σημασία της τελευταίας ήταν αναμφίβολα κομβική, ισχυρίστηκε ο Τρότσκι, καθώς

χωρίς τις μορφές του κυβερνητικού καταναγκασμού που αποτελούν τα θεμέλια της στρατιωτικοποίησης της εργασίας, η αντικατάσταση της καπιταλιστικής οικονομίας από τη σοσιαλιστική οικονομία δεν θα ήταν παρά μια κούφια λέξη... Σήμερα το ζήτημα ζωής ή θανάτου της σοβιετικής Ρωσίας αποφασίζεται στο μέτωπο της εργασίας. Οι οικονομικές οργανώσεις μας μαζί με τις επαγγελματικές και παραγωγικές οργανώσεις μας έχουν το δικαίωμα να απαιτούν από τα μέλη τους όλη την αυταπάρνηση, όλη την πειθαρχία, όλη τη συνέπεια που ως τώρα απαιτούσε μόνο ο στρατός...

52. Αναφέρεται στο Μ. Μπρίντον, *Οι Μπολσεβίκοι και ο εργατικός έλεγχος: το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών 1917-21*, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1977, σελ. 153. Το βιβλίο του Μπρίντον βασίστηκε σε μια σειρά πρωτογενών πηγών-ντοκουμέντων, καθώς και σε άλλες σημαντικές εκδόσεις, μεταξύ των οποίων αξίζει να σημειώσουμε το I. Deutscher, *Soviet Trade Unions: Their Place in Soviet Labour Policy*, εκδ. Oxford University Press, 1950.

Στην εκτέλεση των οικονομικών καθηκόντων, η καταπίεση είναι ένα αναγκαίο όπλο της σοσιαλιστικής δικτατορίας.⁵³

Επιτιθέμενος στην απόφαση αρχής που παρουσίασαν οι Μενσεβίκοι κατά τη διάρκεια του Τρίτου Πανρωσικού Συνεδρίου των Συνδικάτων τον Απρίλιο του 1920, ότι η υποχρεωτική εργασία είναι μορφή μη παραγωγικής (sic) εργασίας, ο Τρότσκι στο βιβλίο του ισχυρίστηκε το αντίθετο. Αφενός, σύμφωνα με τον Τρότσκι, δεν υπάρχει κάποια a priori νομική μορφή της εργασίας που από μόνη της να εγγυάται τον παραγωγικό (ή μη παραγωγικό) χαρακτήρα της, αφεντέρου η καπιταλιστική εργασία, την οποία οι Μενσεβίκοι αναγνώριζαν ως παραγωγική δραστηριότητα, σε τελική ανάλυση αποτελεί μια μόνο τυπικά ελεύθερη μορφή εργασίας, άρα μια διαφορετική εκδοχή καταναγκαστικής εργασίας. Μέσω αυτού του τεχνάσματος, ο Τρότσκι αντιστρέφει το επιχείρημα των Μενσεβίκων και φτάνει στο συμπέρασμα ότι η υποχρεωτική εργασία που ορέγονταν να επιβάλλουν οι Μπολσεβίκοι θα ήταν και αυτή εξίσου παραγωγική και απαραίτητη. Μάλιστα, ενώ «η μπουρζουαζία ήταν αναγκασμένη να καταφεύγει στο ψέμα για να παρουσιάζει την εργασία της σαν ελεύθερη, ενώ στην πραγματικότητα όχι μονάχα είχε επιβληθεί κοινωνικά, αλλά και είχε οδηγήσει στην υποδούλωση», όντας μια «εργασία της πλειοψηφίας προς όφελος μιας μειοψηφίας», οι Μπολσεβίκοι δεν θα είχαν να αντιμετωπίσουν τέτοιους είδους προβλήματα καθώς

εμείς οργανώνουμε την εργασία μέσα στα πλαίσια των συμφερόντων των ιδίων των εργαζομένων και γι' αυτό τίποτα δεν μπορεί να μας σπρώξει να κρύψουμε ή να καλύψουμε τον υποχρεωτικό κοινωνικό χαρακτήρα της οργάνωσης της εργασίας. Δεν έχουμε καμία σχέση με τα παραμύθια των παπάδων, των φιλελεύθερων και των καουτσικιστών. Λέμε ανοικτά και ειλικρινά στις μάζες πως δεν μπορούν να σώσουν, να ξανακτίσουν και να οδηγήσουν σε μια λαμπρή κατάσταση τη σοσιαλιστική χώρα τους παρά με τίμημα μια σκληρή εργασία, μια αυστηρή πειθαρχία και την πιο μεγάλη συνέπεια από μέρους του εργάτη. Το κύριο μέσο μας είναι η δύναμη των ιδεών, προπαγάνδα όχι μόνο με τα λόγια αλλά και με την πράξη. Η υποχρέωση της εργασίας ντύνεται με ένα χαρακτήρα καταναγκασμού, αλλά αυτό δεν πάει να πει πως αποτελεί βία ενάντια στην εργατική τάξη... Η στρατιωτικοποίηση της εργασίας με τη θέληση των ιδίων των εργατών είναι η μέθοδος της σοσιαλιστικής δικτατορίας.⁵⁴

Επειδή όμως η θέληση των εργατών ήταν μάλλον διαφορετική και εχθρική απέναντι στις απόψεις της μπολσεβίκικης ορθοδοξίας, ο Τρότσκι αναθέτει στα συνδικάτα σημαντικό μερίδιο της ευθύνης για την ορθή, «σοσιαλιστική επανεκπαίδευση» των εργατών:

Χωρίς την υποχρέωση της εργασίας, χωρίς το δικαίωμα να δίνουν διαταγές και να απαιτούν την εκτέλεσή τους, τα συνδικάτα χάνουν την ουσία τους, γιατί είναι αναγκαία στο νεαρό σοσιαλιστικό κράτος που οικοδομείται, όχι για να παλέψουν για καλύτερες συνθήκες εργασίας – αυτό είναι καθήκον του συνόλου της εργατικής κοινωνικής οργάνωσης – αλλά για να οργανώσουν την εργατική τάξη για την παραγωγή, για να την πειθαρχήσουν, να την καταναείμουν, να την διαπαιδαγωγήσουν, να μονιμοποιήσουν ορισμένες κατηγορίες και ορισμένους εργάτες στο πόστο τους για ένα καθορισμένο διάστημα, με δύο λόγια για να εντάξουν αυταρχικά τους εργάτες, σε πλήρη συμφωνία με την εξουσία, μέσα στα πλαίσια του ενιαίου οικονομικού σχεδίου... Η στρατιωτικοποίηση της εργασίας... προκύπτει σαν μια αναπόφευκτη μέθοδος οργάνωσης και πειθαρχίας της εργασιακής δύναμης στην εποχή της μετάβασης από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό.⁵⁵

Αλλά ακόμη και εάν τα συνδικαλιστικά μέσα καταστολής και ελέγχου δεν επαρκούσαν για την επίτευξη της πολυπόθητης συμμόρφωσης στο οικονομικό και πολιτικό σχέδιο του Κόμματος, ο Τρότσκι είχε και άλλα εργαλεία στα χέρια του. Έτσι, «*κανείς σοβαρός σοσιαλιστής δεν θα αρνηθεί στην εργατική κυβέρνηση το δικαίωμα να συλλάβει τον εργάτη εκείνο που θα αρνηθεί να εκτελέσει το έργο που του έχει ανατεθεί*»,⁵⁶ ενώ «*όσοι λιποτακτούν από την εργασία πρέπει να σχηματίσουν σωφρονιστικά τάγματα ή να μπουν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης*».⁵⁷ Κι αυτό γιατί

η ίδια η αρχή της υποχρέωσης της εργασίας είναι αδιαφιλονίκητη για τους κομμουνιστές: «*όποιος δεν δουλεύει δεν τρώει*». Και καθώς όλοι πρέπει να φάνε, είναι κατά συνέπεια όλοι υποχρεωμένοι να δουλεύουν. Η υποχρέωση της εργασίας αναφέρεται στο Σύνταγμά μας και στον Κώδικα Εργασίας. Αλλά μέχρι τώρα δεν ήταν παρά μια αρχή. Η εφαρμογή της είχε έναν τυχαίο, μερικό, επεισοδιακό χαρακτήρα. Μονάχα τώρα, μπροστά στα ζητήματα που βάζει η ανόρθωση της χώρας, η αναγκαιότητα της υποχρέωσης της εργασίας μπαίνει σαν μια αμείλικτη πραγματικότητα. Η μοναδικά σωστή λύση των οικονομικών δυσκολιών, τόσο

53. Λ. Τρότσκι, *Τρομοκρατία και Κομμουνισμός*, εκδ. Αλλαγή, 1979, σελ. 185-6 και 193.

54. Ό.π., σελ. 191.

55. Ό.π., σελ. 187.

56. Ό.π., σελ. 187.

57. Μ. Μπρίντον, ό.π., σελ. 153-154.

από την άποψη των αρχών όσο και από πρακτική άποψη, είναι να θεωρήσουμε ολόκληρο τον πληθυσμό της χώρας σαν αναγκαία παρακαταθήκη εργασιακής δύναμης –σαν μια πηγή σχεδόν ανεξάντλητη– και να οργανώσουμε μέσα στα πλαίσια μιας αυστηρά αποκαταστημένης τάξης την απογραφή, την κινητοποίηση και τη χρησιμοποίησή της.⁵⁸

Αν και ο Τρότσκι δεν μπόρεσε να θέσει σε εφαρμογή τις διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης που προαναγγέλλονται στο παραπάνω ζοφερό απόσπασμα –το κολοσσιαίο διασάσεων έργο ανέλαβε να διεκπεραιώσει ο πολιτικός του αντίπαλος, ο Στάλιν, λίγα χρόνια αργότερα, μέσω της βίαιης κollectιβοποίησης της αγροτικής γης–,⁵⁹ πέρασε εν τούτοις από τη θεωρία στην πράξη, όταν του παραχωρήθηκαν έκτακτες εξουσίες τον Αύγουστο του 1920 και τουλάχιστον έθεσε, όντας Κομισάριος Μεταφορών, τους σιδηροδρομικούς εργάτες υπό στρατιωτικό νόμο. Ένα μήνα αργότερα ο Τρότσκι προχώρησε στη συγχώνευση του Κομισαριάτου Μεταφορών με τα συνδικάτα και τα κομματικά όργανα του σιδηροδρομικού τομέα και δημιούργησε την Τσέκτραν (Κεντρικό Διοικητικό Σώμα των Σιδηροδρόμων, το οποίο έλεγχε τις κομβικής σημασίας σιδηροδρομικές και υδάτινες μεταφορές), την οποία ο Τρότσκι, πάντοτε με τη σύμφωνη γνώμη και υποστήριξη του Πολιτικού Γραφείου, διοίκησε με σκληρές στρατιωτικές και γραφειοκρατικές μεθόδους, κατορθώνοντας να ξαναθέσει σε λειτουργία το κατεστραμμένο σιδηροδρομικό δίκτυο.⁶⁰

Ακόμη όμως και όταν ο Τρότσκι έχασε μέρος της επιρροής του, εξαιτίας των ωμών θέσεων που διατύπωσε στην Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής, τον Νοέμβριο του 1920, σχετικά με την αναδιοργάνωση των συνδικάτων (βλ. αντικατάσταση των ανεύθυνων «αντεπαναστατικών» στοιχείων με «συνδικαλιστές που έχουν το μυαλό τους στην παραγωγή»), βρέθηκε άλλος πρόθυμος υπερασπιστής της στρατιωτικοποιημένης εργασίας, έστω και στις πιο «λογικές μορφές της»: ο Λένιν.⁶¹ Αυτός, κάνοντας ταυτόχρονα ένα πολιτικό ελιγμό για να διαφοροποιηθεί από τον Τρότσκι, προσέθεσε ότι ο νέος, δραστήριος, επινοητικός, και οργανωτικός συνδικαλιστής που θα αυξήσει την παραγωγή θα αναδυθεί μέσα από την εκπαίδευση και την υποστήριξη που θα προσφέρει το Κόμμα. Εκτός του καταναγκασμού, λοιπόν, υπάρχει χώρος και για την πειθώ, επιχείρημα που βρήκε σύμφωνο και τον Τρότσκι, ο οποίος σε

Η κατασκευή του Καναλιού της Λευκής Θάλασσας ήταν το πρώτο μεγάλο έργο που έγινε με χρήση καταναγκαστικής εργασίας.

λόγο του στη διευρυμένη ολομέλεια της Τσέκτραν, ένα μήνα πιο μετά, προσάρμοσε τις θέσεις του στην επίσημη γραμμή, διακηρύσσοντας ότι «η στρατιωτικοποίηση των συνδικάτων και η στρατιωτικοποίηση των μεταφορών απαιτεί μια εσωτερική, ιδεολογική στρατιωτικοποίηση».⁶²

Το συναισθηματικό, καταγγελτικό βάρος της έννοιας «φασισμός», γι' αυτό και η πασπαρτού χρήση του, είτε κανείς το παραδέχεται είτε όχι, είναι αποτέλεσμα μιας κυρίαρχης αντιφασιστικής, (λαϊκο)δημοκρατικής πολιτικής εκπαίδευσης που επέλεξε να φορτώσει στο φασισμό όλα τα δεινά της ιστορίας και να τον ταυτίσει με την υπεριστορική, τερατώδη παντοδυναμία του κακού παραβλέποντας και αθρώνοντας έτσι άλλες μορφές της καπιταλιστικής κυριαρχίας.

Αν επιμένουμε συνεπώς σε μια σαφή επεξήγηση των όρων και των περιεχομένων που τους αντιστοιχούν δεν είναι από έναν σχολαστικισμό ή μια εξεζητημένη λεπτολογία. Είναι τέτοιο το μέγεθος της κατάχρησης των όρων που φέρνουν ένα συγκεκριμένο ιστορικό βάρος ώστε κινδυνεύει να ξεχαστεί η ιστορική μέθοδος ανάλυσης και συνεπώς η ικανότητά μας να **είμαστε σε θέσεις μάχης απέναντι στα χίλια πρόσωπα της αντεπανάστασης, που όσοι μένουν προσκολλημένοι στην αντιφασιστική ιδεολογία θα τα χάνουν από τα μάτια τους. Αν επιμένουμε στην ιστορική ακρίβεια στη χρήση του ταλαιπωρημένου όρου «φασισμός» είναι για να μην μένουμε να χάσουμε αμήχανα απέναντι στον «αντιφασισμό» της δημοκρατικής κυριαρχίας.** Είναι, σε τελική ανάλυση, για να κρατήσουμε τα μυαλά μας στη θέση τους – πράγμα που έχει αρχίσει να γίνεται όλο και πιο δύσκολο τελευταία.

58. Λ. Τρότσκι, ό.π., σελ 179-180.

59. Επί Στάλιν, επίσης, ολοκληρώθηκαν οι σχεδιασμοί των Τρότσκι και Λένιν για την κινητοποίηση ανελεύθερης εργασίας: στα διαβόητα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας (γκουλάγκ) που εγκαινιάσε το σταλινικό καθεστώς εγκλείστηκαν και εργάστηκαν περίπου 14 εκατομμύρια άνθρωποι την περίοδο 1929-1953, όπως έχουμε ήδη πει.

60. Βλ. Μ. Μπρίντον, ό.π., σελ. 165-166.

61. Όλα τα αποσπάσματα, ό.π., σελ. 169.

62. Ό.π., σελ. 170.